

Universalismi ahtaalla: Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan uudet kasvot

Sosiaalipoliittinen yhdistys 100 vuotta 12.5.2009

Jorma Sipilä

Gustaf Mauritz Armfelt

- ”Keisari on halunnut, että muodostaisimme kansakunnan, täyttäkäämme Jumalan nimessä hänen tahtonsa.” (1811)

Onnistunutta hyvinvointipolitiikkaa

- Modernin yhteiskunnan on saatava kolme omalakisista systeemiä pelaamaan yhteen
 - luonto
 - markkinatalous
 - ihmisten sosiaalinen elämä (demokratiassa politiikka sopii tähän)
- Pohjoismaiden toimintatapaa pidetään nyt menestyksenä
 - ytimessä on hyvinvointipolitiikka, joka on onnistunut yhdistämään ihmisen elämän ja markkinatalouden kohtalaisen hyvin
- On todella vaikeaa löytää toimivat ratkaisut kahteen kysymykseen:
 - miten ihmisen elämästä syntyy hyvää työvoimaa
 - miten hän elää silloin, kun kukaan ei osta hänen työvoimaansa.

Reseptinä universalismi

- Pohjoismaiden reseptiä sanotaan universalismiksi
- Käsitteen ytimessä on sana *kaikki*:
 - kaikki kansalaiset ovat jäseniä järjestelmissä,
 - kaikki saavat tarvitessaan etuuksia,
 - kaikki osallistuvat niiden rahoitukseen,
 - kaikilla on mahdollisuus vaikuttaa.
- Paketti toimii, jos ihmiset tuntevat kuuluvansa samaan yhteisöön ja luottavat sekä toisiinsa että luomiinsa järjestelmiin.
- Ja jos tämä kaikki onnistuu, voi yhteiskunta investoida ihmisiin enemmän ja hallita inhimillisiä riskejä paremmin.

Viisi universalismia

- Universalismi etuuden ominaisuutena
 - kaikki kuuluvat samaan järjestelmään
 - toimeentuloturvan etuudet ovat tasasuuria
 - samassa tilanteessa kaikkia kohdellaan samalla tavalla
- Universalismi järjestelmän ominaisuutena
 - suuri osa etuuksista on universaaleja
 - hyvinvointipolitiikka kokonaisuutena tasaa tuloeroja ja niiden seurauksia

Varhainen idea, myöhäinen havainto

- Universalismi alkoi koulusta 1800-luvulla, levisi Ruotsissa eläkepolitiikkaan 1910-luvulla ja perhepolitiikkaan 1930-luvulla.
- Kansainvälisessä keskustelussa Ruotsin malli muuttui pohjoismaiseksi malliksi oikeastaan vasta 1980-luvulla.
 - Suomi saavutti Skandinavian, Islantia ei lasketa.
- Attribuutti vaihtui ”institutionaalisesta” ”universaaliksi” oikeastaan vasta 1990-luvulla.

Idea menestyä, käytäntö ei

- Kansainvälisessä nykykeskustelussa keuhataan pohjoismaista universalismia yhä estottomammin.
- Samaan aikaan sen tunnusmerkit väljähtyvät, määritettiin se miltei miten tahansa.
 - lisää residualismia ja maksuperusteisia etuuksia
- Universalismia pelastetaan verbaalitasolla:
 - tutkijat ovat alkaneet tinkiä aiemmista määrittelyistä
 - ansiosidonnaisia etuuksia on ryhdytty nimittämään universaaleiksi

Miksi universalismi on tehokasta?

- Pohjoismaisen universalismin taloudellisosiaalinen tehokkuus liittyy ainakin neljään asiaan:
 - naiset on saatu useammin ansiotyöhön,
 - lapsia on syntynyt enemmän,
 - köyhyyden ja syrjäytymisen seuraukset ovat olleet lievempiä,
 - koulutus on ollut laajaa ja opiskelijat rekrytoitu selvemmin kykyjen perusteella.

Universalismin ahdinko

- Kansalaiset kylläkin kannattavat universaalietuuksia.
- Eikä rahasta ole puutetta:
 - universalismin loisto aika oli lapsilisien ja kansaneläkkeiden Suomessa 1950-luvulla, ennen työeläkkeiden aikakautta
- Kysymys on jakopolitiikasta:
 - kansalaisten enemmistö haluaa itselleen parempia ja kalliimpia, ansiotyöhön sidottuja etuuksia.
- Tämä on keskiluokan sosiaalipolitiikkaa:
 - keskiluokan toimeentuloturva ja palvelut kehittyvät nopeammin kuin perusturva.

Palkansaajia ja perusturvakansalaisia

- Universalismi oli suuri, optimistinen ohjelma, jonka piti hävittää köyhäinhoito modernista maailmasta, mutta
 - turvautuminen marginaalietuuksiin on yleistynyt,
 - yksilöllistä harkintaa työttömyysturvassa on kiristetty aktivoinnin nimissä.
- Suomi on kuitenkin ääritapaus:
 - universaali toimeentuloturva ja perhe-etuudet jäädettiin laman loppuvaiheessa vuosikymmeneksi,
 - valtio supisti rankasti kuntien valtionosuuksia, joiden varassa sosiaali- ja terveydenhuollon universaalipalvelut toimivat.
- Koululaitos on meillä yhä varsin universaali, mutta sekin horjuu jo Ruotsissa.

Poliittista strategiaa

- Suomessa suurimmat puolueet ovat olleet toteuttamassa keskiluokan sosiaalipolitiikkaa.
 - keskiluokalla tarkoitan palkansaajia ja yrittäjiä, yhteensä heitä on paljon
- Universaalien etuuksien jäädyttäminen talouskasvun keskellä kertoi perusturvakansalaisille, ettei heidän kohtalonsa enää kiinnosta valtiota.
 - tämä ei pelottanut sosiaalidemokraatteja, jotka ovat sodasta lähtien halunneet ansiosidonnaista toimeentuloturvaa, mutta universalismia palveluihin,
 - ei myöskään suomalaisen universalismin esitaistelijaa, keskustaa.
 - keskustan äänestäjät menettivät eniten
- Perussuomalaisten ei tarvinnut kuin odottaa.

Talousromahduksen aika

- Talouskriisi uhkaa universaalietuuksia:
 - universaali toimeentuloturva ei takaa tänäänkään minimielintasoja,
 - on vaikea kuvitella etuuksien nostamista tai niihin kohdistuvan kunnallisverotuksen alentamista nyt,
 - avustuksia on helpompi leikata kuin vakuutuksia,
 - palvelutarjonnan karsiminen on kunnissa poliittisesti vaikeaa,
 - helpotusta haetaan informalisoinnista ja privatisoinnista:
 - palveluja voidaan keventää ja työntää omaisten tehtäväksi (vanhustenhuolto)
 - maksuja voidaan korottaa tai jakaa riittämättömiä ostoseteleitä
 - kansalaiset saavat täydentää ostoseteleitä, mikäli pystyvät

Hallintavirhe

- Luonto on globalisoitunut, markkinatalous on globalisoitunut, mutta sosiaalinen toiminta ei.
- Jotta työvoimana toimiminen ja ihmisenä eläminen sopisivat samaan olentoon, sosiaalipolitiikan tulisi toimia talouspolitiikan kanssa samassa kehyksessä.
- EU on sen sijaan järjestelmä, jossa kansainväliset yritykset voivat kilpailuttaa valtioita toisiaan vastaan edullisten toimintaympäristöjen luomisessa.
- Pyhä idea kansallisesta sosiaalipolitiikasta takaa sen voimattomuuden.

Kansakunnan aika on ohi

- Valtio ei enää ylläpidä kansakuntaa yhteisönä.
- Universalismin alamäki paljastaa, ettei yhteisyys enää inspiroi.
 - eliitti valmentaa lapsensa anglo maiden kalliissa kouluissa ja yliopistoissa.
 - pääoma on solminut oman liittonsa Kiinan kommunistisen puolueen kanssa.
 - Sven Tuuvaa ei nyt tarvita, kun venäläiset tulevat lompakko edellä.

Turvattomuus on järjestelmäuhka

- Universalismin mukana haihtuu myös perusturvakansalaisten usko yhteiseen kansakuntaan ja solidaarisuuteen.
- Kun osa väestöstä kokee joutuneensa eliitin ja keskiluokan hylkäämäksi, edessä olevat talouden ja työn muutokset sekä budjettileikkaukset otetaan vastaan aggressiivisissa tunnelmissa.
- Niiden erityiskohteena on maahanmuutto, jota ympäristöongelmat saattavat lisätä nopeastikin.
- Niin rasismi kuin fasismikin viihtyvät turvattomien ihmisten keskuudessa.

Kaunis katsoa, mutta älä maista! Onko pohjoismainen universalismi muuttumassa pelkäksi ideaksi?

